

Η διεύρυνση και η μελλοντική «Μεγάλη Ευρώπη»:

Θα κατορθώσουμε να συνυπάρξουμε σε μια Ευρώπη των 30;

MARIO TELO

Η Ευρωπαϊκή οικοδόμηση σε καμπή

ΤΗΝ ΣΤΙΓΜΗ που γράφονται οι γραμμές αυτές, ένδεκα νέα υποψήφια κράτη επιδιώκουν να ενταχθούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 15. Η έλξη που ασκεί η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί δείκτη της επιτυχίας που είχε η ευρωπαϊκή διεύρυνση, πέρα από τα αρχικά έξι ιδρυτικά μέλη. Κάθε προσχώρηση εμβάθυνε τον πλουραλισμό και ενίσχυσε το οικονομικό βάρος της Κοινότητας – και στην συνέχεια της Ε.Ε. – στον κόσμο. Οι μελλοντικές διευρύνσεις θα είναι δυσκολότερο να πραγματοποιηθούν λόγω του αριθμού των υποψηφίων κρατών και των επιπτώσεων που θα έχει η προσχώρησή τους. Συνεπώς οι μελλοντικές διευρύνσεις θα αποτελέσουν καμπή στην πορεία προς την ευρωπαϊκή συγκρότηση. Πράγματι, μετά από τα γεγονότα του 1989, που σηματοδότησαν το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την πτώση του κομμουνισμού, στο σύνολο της ευρωπαϊκής ηπείρου πραγματοποιούνται θεμελιώδεις αλλαγές που θα οδηγήσουν από τον σημερινό κατακερματισμό στην ένωση. Θα ενισχυθεί ή θα αποδυναμωθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση από τις θεμελιώδεις αυτές αλλαγές;

Το τέλος του διπολικού κόσμου και της διαίρεσης της Ευρώπης σε δύο αντίπαλους στρατιωτικούς συνασπισμούς επέτρεψε σε ουδέτερες χώρες, όπως είναι η Αυστρία, η Σουηδία και η Φινλανδία να προσχωρήσουν τον Ιανουάριο του 1995 στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η μελλοντική διεύρυνση προς τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (ΧΚΑΕ) καθώς και η προσχώρηση της Κύπρου και της Μάλτας θεωρούνται από τους περισσότερους αναπόφευκτες.

Κατ' αρχήν, γιατί πρόκειται για ευρωπαϊκές χώρες και, σύμφωνα με την Συνθήκη της Ρώμης «κάθε ευρωπαϊκό κράτος έχει το δικαίωμα να ζητήσει να γίνει μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Συνθήκη του Μάαστριχτ και αρθρ. 237 της Συνθήκης της Ρώμης). Επίσης, η οικονομική σταθεροποίησή τους και ο εκδημοκρατισμός τους έχουν μεγάλη σημασία για όλους, και ιδίως για εμάς τους Δυτικούς, τόσο λόγω των αρχών μας, όσο και λόγω των οικονομικών, πολιτικών και στρατηγικών συμφερόντων μας.

Οι διευρύνσεις μέχρι σήμερα

- 1973: Από έξι σε δώδεκα μέλη: προσχώρηση της Μεγάλης Βρετανίας, της Ιρλανδίας και της Δανίας.
- 1980: Διεύρυνση προς το πολιτισμικό λίκνο της Ευρώπης και δημιουργία της Κοινότητας των δέκα: προσχώρηση της Ελλάδας.
- 1985: Διεύρυνση προς την Ιβηρική και δημιουργία της Ευρώπης των δώδεκα: προσχώρηση της Ισπανίας και της Πορτογαλίας.
- 1995: Διεύρυνση προς τις χώρες της ΕΖΕΣ και δημιουργία της Ευρώπης των δεκαπέντε: προσχώρηση της Αυστρίας, της Φινλανδίας και της Σουηδίας.

Η διεύρυνση προς τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών

Η διεύρυνση προς τις σκανδιναβικές χώρες και την Αυστρία συχνά αναφέρεται ως «διεύρυνση προς τις χώρες της ΕΖΕΣ». Η Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών δημιουργήθηκε από την Μεγάλη Βρετανία και άλλες χώρες το 1960. Τριάντα πέντε χρόνια μετά δεν έχουν απομείνει παρά μόνο η Νορβηγία (ύστερα από το αρνητικό δημοψήφισμα του 1994 για την προσχώρηση στην Ε.Ε.), η Ελβετία, το Λίχτενστάιν και η Ισλανδία ως οι μόνες χώρες που υποστηρίζουν την ύπαρξη μιας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών και αρνούνται την κοινοτική ολοκλήρωση που είναι ανοικτή στην προοπτική μιας υπερεθνικής συνεργασίας. Οι χώρες αυτές (εκτός από την Ελβετία, όπου σε δημοψήφισμα η πλειοψηφία των πολιτών αρνήθηκε την επικύρωση των συμφωνιών) συνδέονται με την Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) που δημιουργήθηκε το 1992 με σκοπό την εφαρμογή στις χώρες της ΕΖΕΣ των τεσσάρων ελευθεριών που ισχύουν στην Μεγάλη Ευρωπαϊκή Αγορά σύμφωνα με την Ενιαία Πράξη της Ε.Κ. του 1987 (ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων, των εμπορευμάτων, των υπηρεσιών και των προσώπων).

Η διεύρυνση προς τις χώρες της ΕΖΕΣ ενίσχυσε την εικόνα

της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο εξωτερικό καθώς και την εσωτερική της εδραίωση.

Οι χώρες αυτές αποτελούν την ραχοκοκαλιά ενός φιλόδοξου κοινωνικο-οικονομικού μοντέλου και ενός απαιτητικού δημοκρατικού πολιτεύματος. Τα σκανδιναβικά κράτη και η Αυστρία συνεισφέρουν χάρη στην ιδιαίτερη ευαισθησία τους στα θέματα που αφορούν την κοινωνική πολιτική, την απασχόληση και την προστασία του περιβάλλοντος, με την προώθηση της διαφάνειας των διαδικασιών με τις οποίες λαμβάνονται οι αποφάσεις στα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και με την ενίσχυση των δικαιωμάτων των πολιτών στην ενημέρωση.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι, τέλος, το γεγονός ότι το βιοτικό επίπεδο αυτών των χωρών είναι υψηλότερο από το μέσο επίπεδο των λοιπών κρατών-μελών. Αυτό σημαίνει ότι η καθαρή συμβολή του στον προϋπολογισμό¹ της Ε.Ε. θα είναι θετική. Βαίνουν συνεπώς τα πάντα καλώς; Στην πραγματικότητα, προβλήματα υπάρχουν. Η εσωτερική συναίνεση των νέων μελών όσον αφορά την Ευρώπη παραμένει αμφίβολη και η κοινή τους γνώμη θα αποτελεί συνεχή πρόκληση και θα επικρέμαται ως δαμόκλειος σπάθη πάνω από τους ευρωπαϊκούς δεσμούς².

Η Ευρώπη καλείται από τις χώρες αυτές να ανανεωθεί και να γίνει αποτελεσματικότερη, ιδιαίτερα όσον αφορά την υπεράσπιση της ειρήνης και την καταπολέμηση της ανεργίας. Η διεύρυνση προς τις χώρες της ΕΖΕΣ δημιουργεί επίσης προβλήματα στον χώρο της εξωτερικής πολιτικής και ιδίως όσον αφορά την προοπτική της κοινής άμυνας, όπως προβλέπονται από την Συνθήκη του Μάαστριχτ. Για πολύ διαφορετικούς ιστορικούς λόγους, τα νέα κράτη-μέλη είναι ουδέτερες χώρες που επιθυμούν διακαώς να διατηρήσουν την ουδετερότητά τους. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου διευκόλυνε την από κοινού συμμετοχή των χωρών αυτών (πλην της Ιρλανδίας) σε μια εξωτερική και αμυντική πολιτική με χώρες που συμμετέχουν στο ΝΑΤΟ. Αλλά η αυξημένη εσωτερική ανομοιογένεια ενδέχεται να αποτελέσει τροχοπέδη. Το πρόβλημα είναι σοβαρό γιατί η Ε.Ε. επιδιώκει να αποκτήσει σύντομα τις θεσμικές και εκτελεστικές εξουσίες για την δημιουργία μιας κοινής άμυνας με άξονα την Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ). Η συνθήκη της ΔΕΣ λήγει το 1997. Τα νέα κράτη-μέλη δεν συμμετέχουν πλήρως σε αυτόν τον διακυβερνητικό οργανισμό, ο οποίος, σύμφωνα με ορισμένα κράτη-μέλη, θα πρέπει να ενσωματωθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση³. Οι εσωτερικές διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό της Ε.Ε. αυξήθηκαν με την διεύρυνσή της προς τις χώρες της Ε.Ε.. Η διεύρυνσή της προς ανατολές θα τις καταστήσει ακόμη οξύτερες.

Η πτώση του τείχους του Βερολίνου και η διεύρυνση προς ανατολές

Η πλήρης ένταξη των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ήδη κατ' αρχήν

αποδεκτή. Πώς όμως έγινε η διεύρυνση προς την ανατολή αναπόδραστη; Μετά από τις ειρηνικές και δημοκρατικές επαναστάσεις στις χώρες του πρώην κομμουνιστικού συνασπισμού μεταξύ 1989 και 1991, η ευρωπαϊκή ήπειρος απέκτησε για πρώτη φορά την ιστορική δυνατότητα να ενωθεί με βάση κοινές αρχές και θεσμούς. Αλλά ποιο θα είναι το νέο θεσμικό σχήμα και ποιος θα είναι ο χρονικός ορίζοντας για την ένωση αυτή δεν είναι βέβαιο, δεδομένου ότι η γενικευμένη διεύρυνση θα οδηγούσε την Ευρωπαϊκή Ένωση σε κατάρρευση.

Πολλές προτάσεις έχουν διατυπωθεί από το 1989 έως το 1993 για την δημιουργία ενός ηπειρωτικού δικτύου δημοκρατικών οργανισμών συνεργασίας, οι οποίοι δεν προϋποθέτουν και ανάγκη της διεύρυνσης της Ε.Ε. Ο Φ. Μιτεράν πρότεινε το 1989 την δημιουργία μιας Συνομοσπονδίας στο επίπεδο της ευρωπαϊκής ηπείρου με επίκεντρο μιαν ενισχυμένη Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο Κ. Hänsch και η Θεσμική Επιτροπή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου πρότειναν το 1993 την δημιουργία ενός δικτύου περιφερειακών κοινοτήτων γύρω από έναν κεντρικό πυρήνα τον οποίο θα αποτελούσε η Ευρωπαϊκή Ένωση (L' Europe marguerite). Ο J. Delors πρότεινε την ιδέα των «ομόκεντρων κύκλων», οι οποίοι θα αντιστοιχούσαν σε αυξανόμενο επίπεδο ολοκλήρωσης καθώς προχωρούμε προς το κέντρο. Η συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι μια βιαστική και απρογραμματιστή διεύρυνση θα εξασθενίσει τους κοινοτικούς θεσμούς, οδήγησε στον προβληματισμό για το νέο πρόταγμα που θα αφορά το σύνολο της ηπείρου και για την αρχιτεκτονική του πανευρωπαϊκού οικοδομήματος.

Επί μια τετραετία, αναβαλλόταν αφενός η διεύρυνση προς ανατολές και, αφετέρου, ξεκινούσε η δημιουργία πανευρωπαϊκών θεσμών. Πρόκειται κατ' αρχήν για την Συνδιάσκεψη για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη – ΔΑΣΕ (σήμερα «Οργανισμός για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη», ΟΑΣΕ).

Τον Νοέμβριο του 1990, όλοι οι πρώην εχθροί (35 χώρες) υπέγραψαν την «Χάρτα του Παρισιού» και θεσμοποίησαν τον διάλογο και την συνεργασία ανάμεσα στις δύο Ευρώπες στο επίπεδο της οικονομίας, της πολιτικής και των ανθρωπινων σχέσεων⁴.

Επίσης, το Συμβούλιο της Ευρώπης διευρύνθηκε προς την ανατολή και περιέλαβε την πλειονότητα των ευρωπαϊκών πρώην κομμουνιστικών χωρών, συμπεριλαμβανομένης και της Ρωσίας (τον Ιανουάριο του 1996). Αυτό διευκόλυνε την συνεργασία στους τομείς του πολιτισμού, του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου, του περιβάλλοντος κ.λπ.⁵

Αλλά οι χώρες της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης, ιδίως αυτές που βρίσκονται πλησιέστερα στα σύνορά μας, ζητούν πληρέστερη ενσωμάτωση, περισσότερη ασφάλεια και την ανάπτυξη μιας κοινής ταυτότητας, δηλαδή την πλήρη ένταξή τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Ε.Ε. υφίσταται συ-

νεπώς εξωτερικές πιέσεις προερχόμενες από τις χώρες αυτές που, παρά τα σαράντα χρόνια Ψυχρού Πολέμου, συμμετέχουν στον πολιτισμό και την ιστορία μας. Σταδιακά αναπτύχθηκε η συναίνεση υπέρ μιας διευρυμένης Ευρώπης, η οποία τμηματικά και χωρίς βιασύνη, θα καταλήξει να περιλαμβάνει τριάντα περίπου χώρες.

Ήδη στην περίοδο 1989-1993, δημιουργήθηκε μια σειρά νέων διαύλων συνεργασίας:

- η πλειονότητα των χωρών της Ε.Ε. συμμετέχουν στην νέα Ευρωπαϊκή Τράπεζα για την Ανασυγκρότηση και την Ανάπτυξη ("BERD", η οποία δραστηριοποιείται στο σύνολο του χώρου της Ανατολικής Ευρώπης), με την χορηγία δανείων σε ιδιωτικές επιχειρήσεις ή επιχειρήσεις των οποίων έχει δρομολογηθεί η ιδιωτικοποίηση. Δάνεια χορηγεί επίσης η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ETE).

- το πρόγραμμα PHARE (το οποίο έχει επεκταθεί σταδιακά σε όλες τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, εκτός από αυτές που προήλθαν από την πρώην ΕΣΣΔ, με εξαίρεση των τριών δημοκρατιών της Βαλτικής) και έχει ως σκοπό να διευκολύνει την μετάβαση στην οικονομία της αγοράς, την πολιτική δημοκρατία, την μεταφορά τεχνολογίας και την ανάδειξη κοινών στελεχών π.χ. στον τομέα της αγοράς εργασίας.

Ο προϋπολογισμός του προγράμματος αυξήθηκε από 500 εκατομμύρια ECU το 1990 σε 835 εκατομμύρια ECU το 1994.

- Ορισμένα άλλα προγράμματα επεκτάθηκαν στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης: τα προγράμματα TEMPUS (πρωτοβάθμια εκπαίδευση), ACE (οικονομικές επιστήμες), SIGMA (δημόσια διοίκηση).

- Η Ε.Ε. παρότρυνε επίσης τις χώρες αυτές να ξεπεράσουν την μεταξύ τους αμοιβαία καχυποψία, που οφείλεται στην αρνητική τους εμπειρία με την Comecon, και να συνεργασθούν. Η συμφωνία του Visegrad του Δεκεμβρίου του 1992 δημιούργησε μια ζώνη ελεύθερων συναλλαγών μεταξύ των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης (Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχία, Σλοβακία).

- Η Ε.Ε. υπέγραψε «ευρωπαϊκές συμφωνίες σύνδεσης» με κάθε μια από τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Οι συμφωνίες αυτές προβλέπουν μορφές συνεργασίας, οι οποίες περιλαμβάνουν τον πολιτικό διάλογο και αποτελούν την ραχοκοκαλιά της ενοποιητικής διαδικασίας.

Πώς θα πρέπει να γίνει η ένταξη;

Η πλήρης ένταξη των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης στην Ε.Ε. έχει γίνει αποδεκτή από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης τον Ιούνιο του 1993. Η ημερομηνία δεν έχει ακόμη καθορισθεί και θα αποφασισθεί μετά την περάτωση των διαπραγματεύσεων και την δημιουργία των συνθηκών για την εκατέρωθεν προσαρμογή. Οι συμφωνίες σύνδεσης έχουν συνεπώς γίνει ένα είδος προθαλάμου για την ένταξη;

Οι Ευρωπαϊκές Συμφωνίες

Οι ευρωπαϊκές συμφωνίες σύνδεσης, διάρκειας δέκα ετών, υπεγράφησαν αφενός από την Ευρωπαϊκή Ένωση και αφετέρου από την κάθε μια από τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης βάσει του άρθρου 238 της Συνθήκης της Ρώμης. Οι εννέα χώρες που προέβησαν στην σύναψη των ευρωπαϊκών συμφωνιών σύνδεσης ζήτησαν την πλήρη ένταξή τους.

Οι πρώτες συμφωνίες, τον Δεκέμβριο του 1991, υπογράφησαν με την Ουγγαρία και την Τσεχοσλοβακία. Ο διαχωρισμός της Τσεχίας και της Σλοβακίας καθυστέρησε την επικύρωση των συμφωνιών αυτών και την εφαρμογή τους στις δύο χώρες τους έως την 1.2.1995.

Ευρωπαϊκές συμφωνίες υπεγράφησαν στις αρχές του 1993 με την Ρουμανία και την Βουλγαρία, οι οποίες άρχισαν να ισχύουν τον Φεβρουάριο του 1995.

Οι τρεις Βαλτικές Χώρες προέβησαν στην σύναψη Ευρωπαϊκών συμφωνιών το 1995. Η συμφωνία με την Σλοβενία έχει υπογραφεί αλλά δεν έχει ακόμη επικυρωθεί.

Σε αντίθεση με τις άλλες συμφωνίες σύνδεσης που υπογράφησαν από την Κοινότητα κατά την διάρκεια της ιστορίας τους, οι ευρωπαϊκές συμφωνίες θεωρούν την συνεργασία ως πρώτο βήμα για την πλήρη ένταξη.

Τα κύρια σημεία είναι:

- εξωτερικό εμπόριο: πρόγραμμα για την σταδιακή ελευθέρωση του εμπορίου και την εξάλειψη των εμποδίων,

- χρηματο-οικονομική συνεργασία: προγράμματα PHARE, παρεμβάσεις της ΕΤΕ και της ΒΕΡΔ,

- ρύθμιση της μεταφοράς οικονομικών δραστηριοτήτων,

- νομοθετική μεταρρύθμιση και θεσμικές αλλαγές (δικαίωμα ιδιοκτησίας, μεταρρύθμιση των κοινωνικών ασφαλίσεων κ.λπ.),

- οργανωμένο διάλογο: τακτικές υπουργικές συνδιασκέψεις σε ανώτατο επίπεδο, παράλληλα με τα τακτικά συμβούλια υπουργών της Ε.Ε., με σκοπό «την πλήρη ένταξη των δημοκρατικών χωρών στην Ε.Ε.».

- Συμβούλιο σύνδεσης, το οποίο θα εποπτεύει την εφαρμογή των συμφωνιών. Ορισμένα από τα Συμβούλια αυτά θα επεκταθούν και σε άλλους τομείς, ιδίως σε αυτούς που αφορούν τον «τρίτο πυλώνα» της Συνθήκης του Μάαστριχτ (δικαιοσύνη και εσωτερικές υποθέσεις), την Πανευρωπαϊκή Συνδιάσκεψη για την Ασφάλεια (PESC) ή την πυρηνική πολιτική (ιδίως την μετατροπή των πυρηνικών σταθμών ηλεκτροπαραγωγής στην Βουλγαρία).

Η παραδοσιακή προσέγγιση δεν είναι επαρκής. Ο Jacques Delors, στην εισαγωγή του, υπενθύμισε τα πολυάριθμα προβλήματα που θέτει η διεύρυνση προς ανατολάς: ο αριθμός των υποψηφίων χωρών, τα οικονομικά προβλήματα, οι δημοσιοοικονομικές, θεσμικές και πολιτικές επιπτώσεις. Η συνθήκη της Ε.Ε. (άρθρο Στ') προβλέπει ορισμένους γενικούς όρους: τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την πολιτική δημοκρατία και τις βασικές ελευθερίες καθώς και την εγκαθίδρυση μιας «οικονομίας της αγοράς, ανοικτής στον ελεύθερο ανταγωνισμό (άρθρο 102 Α). Εξάλλου, οι όροι που τίθενται για τις νέες προσχωρήσεις από την «Έκθεση Harmel» το 1970 εξακολουθούν να ισχύουν: η αποδοχή του κοινοτικού κεκτημένου και ο περιστασιακός και περιορισμένος χαρακτήρας των αποκλίσεων και των μεταβατικών ρυθμίσεων. Η έκθεση που υπέβαλε η Επιτροπή προς το Συμβούλιο στην Λισαβόνα το 1992, τονίζει την ανάγκη της αποδοχής του πολιτικού προγράμματος της Ε.Ε. (και ιδίως του στόχου της πολιτικής, οικονομικής και νομισματικής ένωσης).

Η Επιτροπή είχε επιφορτισθεί από το Συμβούλιο του Essen του 1994 να αναλύσει τα ειδικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που πραγματοποιήθηκε στις Κάννες τον Ιούνιο του 1995 παρουσιάστηκε ένα «Λευκό Βιβλίο» σχετικό με την ενσωμάτωση των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης στην εσωτερική αγορά της Ε.Ε.⁶ Η πορεία προς την ένταξη περιλαμβάνει ορισμένες προτεραιότητες: την εκπλήρωση των όρων που προβλέπονται από την συνθήκη για τον ανταγωνισμό (εγγυήσεις anti-dumping και μείωση των κρατικών ενισχύσεων στην παραγωγή) εντός προθεσμίας τριών ετών, την προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και κυρίως την συνολική προσέγγιση των νομοθεσιών στον τομέα των μεταφορών, ώστε να διευκολυνθεί η αμοιβαία πρόσβαση στις αγορές, εντός προθεσμίας τριών ετών. Στους άλλους τομείς, όπως είναι η γεωργία και τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, οι αλλαγές θα είναι περισσότερο σταδιακές.

Τα υποψήφια κράτη καταβάλλουν εδώ και μερικά χρόνια σημαντικές προσπάθειες για να συμμορφωθούν προς τους κανόνες που έχει θεσπίσει η Κοινότητα, και στην συνέχεια η Ευρωπαϊκή Ένωση, με προοπτική την ένταξή τους στην Ε.Ε. Το καθένα από τα υποψήφια κράτη έχει διαμορφώσει μια εθνική στρατηγική για να προετοιμάσει την ένταξη και ο στόχος αυτός κατέχει κεντρική θέση και αποτελεί προτεραιότητα στις εσωτερικές πολιτικές και τις οικονομικές συζητήσεις. Η πρόοδος του εκδημοκρατισμού στις χώρες αυτές είναι εμφανής. Παρά τις εναλλαγές των πολιτικών δυνάμεων της δεξιάς και της αριστεράς στην κυβέρνηση, οι ευρωπαϊκές επιλογές παρέμειναν πάντοτε σταθερές.

Η διευρυμένη Ευρώπη:

Διαδικασίες και χρονοδιάγραμμα

α) Οι διαδικασίες

– Κάθε υποψήφια χώρα (η οποία είναι ήδη συνδεδεμένη) υποβάλλει αίτηση στο Συμβούλιο για την ένταξή της. Η Επιτροπή καλείται να διατυπώσει την γνώμη της για κάθε μια από τις αιτήσεις αυτές.

– Ταυτόχρονη έναρξη διαπραγματεύσεων, μετά την περάτωση της Διακυβερνητικής (το 1997), με όλες τις υποψήφιες χώρες (απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Μαδρίτης τον Δεκέμβριο του 1995). Προβλεπόμενη διάρκεια των διαπραγματεύσεων: δύο χρόνια (δεν αποκλείεται παράταση για ορισμένες χώρες, όπως κατά το παρελθόν για την Μεγάλη Βρετανία και τα κράτη της Ιβηρικής). Η ένταξη σε περισσότερα στάδια είναι αναπόφευκτη.

– Μετά την περάτωση των διαπραγματεύσεων και την σύναψη της συμφωνίας, αυτή πρέπει να εγκριθεί από το Συμβούλιο «το οποίο αποφασίζει με ομοφωνία αφού συμβουλευθεί την Επιτροπή και λάβει υπόψη την γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το οποίο αποφαινεται με απόλυτη πλειοψηφία των μελών του» (άρθρο 237). Τα κράτη μέλη και τα υποψήφια κράτη καλούνται να επικυρώσουν την συμφωνία «σύμφωνα με τις δικές τους συνταγματικές διατάξεις» (επικύρωση από το Κοινοβούλιο, δημοψήφισμα, ...).

β) Το πιθανό χρονοδιάγραμμα

1. Πρώτη φάση (μεταξύ 2000 και 2003): ένταξη της Κύπρου και της Μάλτας, των τεσσάρων χωρών της συμφωνίας του Visegrad (Ουγγαρία, Πολωνία, Δημοκρατία της Τσεχίας και Δημοκρατία της Σλοβακίας), η Σλοβενία και ίσως μια από τις Βαλτικές Χώρες που έχει προχωρήσει πολύ στην μετάβαση προς την οικονομία της αγοράς και τον εκδημοκρατισμό (η Εσθονία;).

2. Δεύτερη φάση (πιθανώς πριν από το 2006): οι λοιπές Βαλτικές Χώρες και οι χώρες των Βαλκανίων (Ρουμανία, Βουλγαρία).

Τα προβλήματα: Η οικονομία

Η σχετική επιτυχία της πρώτης φάσης στην μετάβαση των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης προς την οικονομία της αγοράς επέτρεψε να αποδραματοποιηθούν ορισμένες από τις πλέον ανησυχητικές προβλέψεις. Η πρόοδος όσον αφορά την ελευθέρωση των τιμών και των αγορών καθώς και την μερική μετατρεψιμότητα των νομισμάτων (σταθεροποίηση των συναλλαγματικών ισοτιμιών) επιτρέπει σή-

μερα την εστίαση της προσοχής στις μακρο-οικονομικές και τις διαρθρωτικές οικονομικές μεταβολές.

Στην αρχή, υπήρξαν πολλές υπερβολές: η μαζική μετανάστευση 25 εκατομμυρίων εργατών από την Ανατολική Ευρώπη δεν επαληθεύθηκε, χάρη στα πρώτα αποτελέσματα των οικονομικών και των πολιτικών μεταρρυθμίσεων που βρίσκονται σε εξέλιξη, παρά το γεγονός ότι το μέσο ποσοστό ανεργίας υπερβαίνει το 10% και παρά την μεγαλύτερη ελευθερία στην διακίνηση των προσώπων.

Η προαναγγελθείσα καταστροφή για την βιομηχανία μας, η οποία θα είχε να αντιμετωπίσει την ελευθέρωση του εμπορίου, δεν επαληθεύθηκε. Ορισμένοι από τους «ευαίσθητους

Οι ίδιες στατιστικές σειρές δείχνουν καθαρά την διαφορά του ηθικά κεφαλαίου ΑΕΠ στις χώρες της Ε.Ε. και του αντίστοιχου μέσου όρου στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Η σημασία του γεωργικού τομέα (σε έξι ιδίως χώρες), η οποία πρέπει να μειωθεί πριν από την ένταξη, οι μεγάλες εσωτερικές διαφορές στο εσωτερικό των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, από τις οποίες μόνο μια, η Δημοκρατία της Τσεχίας προσεγγίζει το επίπεδο των φτωχότερων χωρών της Ε.Ε.

Ποια είναι τα συμπεράσματα που είναι δυνατόν να αναλυθούν;

1) Είναι επιτακτική ανάγκη να προχωρήσει η δεύτερη φάση

τομείς» αντιμετωπίζουν κρίση που καθιστά αναγκαία την εφαρμογή περιφερειακών διαρθρωτικών πολιτικών. Το εμπορικό ισοζύγιο είναι ωστόσο θετικό για την Ε.Ε.: από το 1989 έως το 1992, οι εισαγωγές από την Ε.Κ. αυξήθηκαν κατά 87,4%, ενώ οι εξαγωγές προς την Ε.Κ. αυξήθηκαν μόνο κατά 55,6% (Eurostat). Η κριτική των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, κατά του δυτικού προστατευτισμού (ρήτρες διασφαλίσεων κ.τ.λ.) και κατά της ασυμμετρίας των συναλλαγών, είναι σήμερα δικαιολογημένη.

Στην πραγματικότητα, οι χώρες αυτές πρέπει να υλοποιήσουν ταυτόχρονα δύο στόχους: η προσέγγιση με την Ευρωπαϊκή Ένωση και η αφομοίωση των οικονομικών κανόνων και η μετατροπή των σχεδιασμένων οικονομικών τους σε οικονομίες της αγοράς. Το εγχείρημα αυτό δεν έχει προηγούμενο στην ιστορία της ευρωπαϊκής οικοδόμησης – ούτε με την ένταξη των μεσογειακών πρώην φασιστικών χωρών. Τα στατιστικά στοιχεία* απεικονίζουν με σαφήνεια την οικονομική κατάσταση αυτών των χωρών σε σύγκριση με τον μέσο όρο της Ευρώπης των δεκαπέντε.

* Τα στοιχεία προέρχονται από την Υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Γενική Διεύθυνση II και Γενική Διεύθυνση VI)

της προσέγγισης που θα έχει ως στόχο την οικονομική ολοκλήρωση στο συνολικό κοινωνικο-οικονομικό ευρωπαϊκό μοντέλο και όχι μόνο σε στημένες πτυχές του. Τα υποψήφια κράτη θα πρέπει να αποκτήσουν μακρο-οικονομική σταθερότητα ανάλογη με αυτήν των κρατών-μελών: έλεγχος των τιμών και του πληθωρισμού, δημοσιονομική πολιτική και φορολογικές μεταρρυθμίσεις⁷. Θα πρέπει επίσης να προχωρήσουν σε διαρθρωτικές αλλαγές: στον εκσυγχρονισμό των χρηματαγορών, την εκτενέστερη ιδιωτικοποίηση σε σχέση με τον υπερβολικά σημαντικό ρόλο των κρατικών τομέων σε ορισμένες χώρες.

Τέλος, πρέπει να επιταχυνθεί ο εκσυγχρονισμός του νομοθετικού συστήματος, σύμφωνα με τα πρότυπα της Ε.Ε.

Όσον αφορά την εσωτερική αγορά, οι δύο πλευρές πρέπει να καταβάλουν έντονες προσπάθειες, ώστε να προσεγγίσουν η μία την άλλη: αφενός, οι υποψήφιας χώρες, προκειμένου να συμμορφωθούν με τους κανόνες της Ε.Ε. (καταργώντας τις κρατικές ενισχύσεις που ευνοούν το dumping) εντός των μεταβατικών προθεσμιών και, αφετέρου η Ε.Ε. και τα κράτη-μέλη, προκειμένου να αναδιαρθρώσουν τους ευαίσθητους οικονομικούς τομείς που θίγονται από την ελευθέ-

ρωση του εμπορίου (υφαντουργία, χαλυβουργία, άνθρακας, γεωργία). Η Επιτροπή πρέπει να εξασφαλίσει την παρακολούθηση τόσο της προόδου που σημειώνει η μετάβαση στην ελεύθερη αγορά, όσο και των διαδικασιών και της εφαρμογής των πολιτικών που έχουν δρομολογηθεί.

Θα ήταν ωστόσο οντοπικό να υποβαθμισθεί η διεύρυνση στην εξαγωγή ενός μοντέλου αγοράς χωρίς κανόνες, χωρίς θεσμούς, χωρίς κοινές δεσμευτικές αξίες, η οποία θα μετέτρεπε την Ε.Ε. σε μια απλή ζώνη ελεύθερων συναλλαγών βασισμένη στην ψευδαίσθηση ότι μόνη η ελευθέρωση του εμπορίου επαρκεί για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της ευρωπαϊκής ταυτότητας και της συμμετοχής των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

Αλλά η κατεύθυνση αυτή δεν θα επέτρεπε να αντιμετωπισθούν οι μικρο-εθνικιστές κρίσεις ταυτότητας και οπισθοδρομήσεις, η εθνοκεντρική αδιαλλαξία και οι συνοριακές διεκδικήσεις.

2) Οπωσδήποτε, το κόστος της νέας διεύρυνσης θα είναι πολύ υψηλότερο από το κόστος των προηγούμενων διευρύνσεων. Ωστόσο, οι εκτιμήσεις, σύμφωνα με τις οποίες, ο προϋπολογισμός της Ε.Ε. είναι αναγκαίο να αυξηθεί κατά 60% πρέπει να αναθεωρηθούν προς τα κάτω.

Αλλά, ακόμη και χωρίς ένα πραγματικό «Σχέδιο Μάρσαλ» για τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, θα πρέπει να πραγματοποιηθεί σημαντική μεταφορά πόρων, τόσο πριν όσο και μετά από την διεύρυνση.

Θα καταβληθούν προσπάθειες να μειωθεί το κόστος με την μεταρρύθμιση των διαρθρωτικών Ταμείων και κυρίως της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής. Η Επιτροπή προβλέπει μια μεταρρύθμιση προς την κατεύθυνση αυτήν που πραγματοποιήθηκε το 1992, δηλαδή την άμεση στήριξη του εισοδήματος, παρά την στήριξη των τιμών. Η μείωση των γεωργικών ενισχύσεων, οι οποίες υπερβαίνουν το 50%, είναι αναπόφευκτη, αν ληφθούν υπόψη οι προοπτικές του διεθνούς εμπορίου κατά τον 21ο αιώνα, μολονότι οι διαπραγματεύσεις μεταξύ των κρατών θα είναι δύσκολες. Οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης θα ενθαρρυνθούν να βελτιώσουν την διάρθρωση της γεωργίας τους και να μειώσουν τον αγροτικό τους πληθυσμό⁹.

Η μείωση του προϋπολογισμού των Διαρθρωτικών Ταμείων είναι περισσότερο προβληματική γιατί, υπάρχει κίνδυνος να χαθεί ένα σημαντικό εργαλείο για την επίτευξη της ολοκλήρωσης: η αλληλεγγύη στο εσωτερικό της Ε.Ε. ανάμεσα στις πλούσιες και τις φτωχές περιφέρειες ήταν πολύ σημαντική όπου ξεκινούσε η ευρωπαϊκή οικοδόμηση (Νότιος Ιταλία) και μετά την διεύρυνση προς την Ιρλανδία, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Πορτογαλία.

Είναι συνεπώς αναπόφευκτο να αυξηθούν τα έσοδα του προϋπολογισμού της Ε.Ε. Αυτό είναι το πραγματικό πρόβλημα. Οι διαπραγματεύσεις για την διεύρυνση θα διεξαχθούν από το 1997 ως το 2001, παράλληλα με τις διαπραγματεύσεις

για την μεταρρύθμιση της ΚΑΠ και του προϋπολογισμού της Ε.Ε. Προβλέψιμο είναι ότι θα υπάρξουν ισχυρές αντιστάσεις από τα κράτη μέλη τα οποία δεν επιθυμούν να αυξηθούν οι εισφορές τους. Ποια επιχειρήματα θα χρησιμοποιήσουν οι κυβερνήσεις για να πείσουν τους πολίτες τους; Πιθανόν τα εξής: τις πολύ σοβαρές επιπτώσεις μιας ενδεχόμενης αποτυχίας των μεταρρυθμίσεων στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (αστάθεια στα σύνορά μας, αύξηση των διενέξεων στην Ευρώπη κ.τ.λ.) καθώς και το σημαντικό κόστος που θα υπάρξει αν δεν πραγματοποιηθεί η διεύρυνση (στασιμότητα των ημερομισθίων στην Ανατολή και αυξανόμενη φυγή των δυτικών κεφαλαίων, μαζική μετανάστευση εργατών προς την Ε.Ε. κ.τ.λ.). Μια προσπάθεια ανάλογη με αυτή που κατέβαλαν οι Γερμανοί προς όφελος των συμπατριωτών τους στην Ανατολική Γερμανία δεν είναι εφικτή σε ευρωπαϊκή κλίμακα.

Αλλά το παράδειγμα της Γερμανίας δείχνει τον δρόμο προς μια έμπρακτη αλληλεγγύη βασισμένη στην επίγνωση των κοινών μεσοπρόθεσμων συμφερόντων. Δεν πρέπει επίσης να λησμονούμε ότι πρόκειται για την δημιουργία μιας κοινής αγοράς τετρακοσίων εκατομμυρίων ανθρώπων, ενός οικονομικού γίγαντα ικανού να αναμετρηθεί με τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία.

Ωστόσο, πολλοί είναι αυτοί που σκέπτονται ότι η μείωση των δαπανών και η αύξηση των εσόδων δεν επαρκούν για να επιτύχει η διεύρυνση προς ανατολάς, αν, παράλληλα, δεν υπάρξει διαφοροποίηση στο εσωτερικό της Ε.Ε., δηλαδή αν δεν καθορισθούν διαφορετικά επίπεδα συμμετοχής, με επακόλουθο την διαφοροποιημένη πρόσβαση (για μια μεταβατική περίοδο) στους πόρους του προϋπολογισμού της Ε.Ε.¹⁰.

Ένας παρόμοιος συμβιβασμός δεν θα ήταν αποδεκτός από τις υποψήφιες χώρες, παρά μόνο αν αποκλείει την δημιουργία κρατών μελών δεύτερης κατηγορίας στην Ε.Ε., τα οποία θα επωμίζονται όλες τις υποχρεώσεις, αλλά δεν θα επωφελοούνται από την κοινοτική αλληλεγγύη.

Τα προβλήματα: Η ασφάλεια

Η διευρυνόμενη Ευρωπαϊκή Ένωση θα αντιμετωπίζει μεγαλύτερες δυσκολίες να διατυπώσει μια ομοιογενή πολιτική στους τομείς των εξωτερικών υποθέσεων, της ασφάλειας και της άμυνας απ' ό,τι η Ευρώπη των δεκαπέντε. Σε ένα αντιφατικό πλαίσιο, όπου οι σημαντικές ανάγκες πολλαπλασιάζονται και οι εσωτερικές διαφορές στα ευρωπαϊκά όργανα αυξάνονται, η πρόβλεψη των νέων εξωτερικών και εσωτερικών προβλημάτων, πριν αυτά εμφανισθούν, έχει ουσιαστική σημασία.

Οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης θεωρούν αναμφίβολα την ενσωμάτωσή τους στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως την καλύτερη εγγύηση για την σταθερότητα και την ασφάλειά τους. Αυτό είναι κατανοητό, αλλά υπό δύο όρους: 1) η ένταξη πρέπει να χρησιμεύσει ως ευκαιρία για την μείωση

των συνοριακών διενέξεων και 2) η διευρυμένη Ευρώπη δεν πρέπει να εμπλακεί σε νέες εντάσεις με τους γείτονές της και ιδίως με την Ρωσία και την Τουρκία.

Στο εσωτερικό πρέπει να καταβληθούν προσπάθειες να μειωθούν η ένταση των πολυάριθμων συνοριακών διαφορών μεταξύ γειτονικών χωρών καθώς και τα προβλήματα των μειονοτήτων στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη και την Μεσόγειο: οι Βαλτικές Χώρες, η Ουγγαρία, η Ρουμανία, η Σλοβακία, η Κύπρος είναι δύσκολες υποθέσεις. Το «σχέδιο για την σταθερότητα» που καταρτίστηκε στο Παρίσι το 1995 (γνωστότερο ως «σχέδιο Balladur») επέτρεψε την σύναψη μιας πρώτης συμφωνίας μεταξύ της Ουγγαρίας και της Σλοβακίας σχετικά με τα δικαιώματα της ουγγρικής μειονότητας. Πάγιες ρυθμίσεις πρέπει να συμφωνηθούν από όλους τους εταίρους της Ε.Ε., αν είναι δυνατόν, πριν από την ένταξή τους. Πολλά απομένουν να γίνουν σε αυτόν τον επικίνδυνο τομέα¹¹.

Η Ε.Ε. πρέπει να καταβάλει κάθε προσπάθεια ώστε να μην επιδεινωθούν τα αίτια της αστάθειας και να ασκήσει πιέσεις στους εταίρους της προς την κατεύθυνση αυτή. Πρόκειται κυρίως για την σταθεροποίηση των ανατολικών συνόρων της διευρυμένης Ε.Ε. και, συνεπώς, για τις σχέσεις της με τις χώρες που θα παραμείνουν ούτως ή άλλως εκτός (την Ρωσία, την Λευκορωσία και την Ουκρανία). Η σταθερότητα αυτών των σημαντικών χωρών επιβάλλει την ανάπτυξη μιας πανευρωπαϊκής στρατηγικής, παράλληλα με τις προσπάθειες για την διεύρυνση, με σκοπό την εμβάθυνση των σχέσεων ισότιμης συνεργασίας με τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, τόσο στο οικονομικό επίπεδο, όσο και στο επίπεδο της ασφάλειας. Η διεύρυνση της Ε.Ε. θα πρέπει να συντονισθεί με την διεύρυνση του ΝΑΤΟ, λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη τις επιδιώξεις των χωρών της κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και τις αντίθετες απόψεις που έχουν εκφραστεί από την Ρωσία. Η στάση της Ρωσίας είναι εξαιρετικά αρνητική προς την διεύρυνση του ΝΑΤΟ ως τα δυτικά σύνορά της, ενώ είναι λιγότερο επιφυλακτική ως θετική όσον αφορά την διεύρυνση της Ε.Ε.. Η Ε.Ε. δεν πρέπει να διακινδυνεύσει να γίνουν τα νέα της ανατολικά σύνορα αντικείμενα μιας νέας αντιπαράθεσης ανάμεσα στην Ανατολή και την Δύση, ούτε να εμπλακεί σε εδαφικές διεκδικήσεις και/ή σε διενέξεις γύρω από τα δικαιώματα μειονοτήτων με την Ρωσία (όπως π.χ. στην περίπτωση της Εσθονίας).

Το έγγραφο του ΝΑΤΟ, που δημοσιεύθηκε τον Σεπτέμβριο του 1995, σχετικά με την διεύρυνσή του προς ανατολάς, είναι προσεκτικά διατυπωμένο και εκφράζει την βούληση για βελτίωση των σχέσεων και ισότιμη συνεργασία με την Ρωσία στο πλαίσιο μιας στρατηγικής που ονομάστηκε «Two tracks strategy»¹².

Η ένταξη των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης στην Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ, με την οποία σήμερα είναι συνδεδεμένη) θα ήταν δυνατόν να παίξει σημα-

ντικό ρόλο στην αναζήτηση ενός συμβιβασμού ανάμεσα στις ανάγκες των χωρών αυτών για ασφάλεια και την οικοδόμηση της ειρήνης στο σύνολο της ηπείρου.

Το δεύτερο δύσκολο ζήτημα εξωτερικής πολιτικής είναι η Τουρκία, της οποίας η αίτηση για την ένταξή της στην Ε.Ε. είναι εξαιρετικά αμφιλεγόμενη. Αφενός, η χώρα αυτή έχει μεγάλη στρατηγική σημασία χάρη στη θέση της ανάμεσα στην Ευρώπη και την Ασία, είναι μέλος του ΝΑΤΟ και έχει ήδη υπογράψει συμφωνία σύνδεσης με την ΕΟΚ το 1993. Αφετέρου όμως, η Τουρκία είναι μια χώρα πολύ μεγάλη και πολύ φτωχή σε σύγκριση με το ευρωπαϊκό επίπεδο, πολύ περιφερειακή από γεωπολιτική άποψη και με εξαιρετικά σύνθετο ρόλο στην διεθνή σκηνή. Αυτοί είναι οι λόγοι για τους οποίους το θέμα έχει επανειλημμένως αναβληθεί. Το έντονο ενδιαφέρον της Ευρώπης για τον εκσυγχρονισμό της Τουρκίας και για τον πλήρη εκδημοκρατισμό της καθώς και για τον ρόλο της στο νέο πλαίσιο ασφαλείας πρέπει να διατυπωθεί ενεργητικότερα και κατά τρόπο περισσότερο ευφάνταστο. Η τελωνειακή η οποία τέθηκε σε ισχύ το 1996, πρέπει να συνοδευθεί από άλλες εντατικότερες μορφές συνεργασίας στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, του ΝΑΤΟ, του ΟΟΣΑ και των λοιπών πανευρωπαϊκών οργανισμών συνομοσπονδιακού χαρακτήρα που πρόκειται να δημιουργηθούν.

Το τέλος της διαίρεσης της Ευρώπης, η παρακμή της μιας από τις δύο υπερδυνάμεις και η νεο-απομονωτική περιχαράκωση της άλλης αυξάνουν τις διεθνείς ευθύνες της Ε.Ε., ιδίως στον χώρο της ευρωπαϊκής ηπείρου πέρα από τα ζητήματα που θέτουν οι διαδοχικές διευρύνσεις.

Στο πλαίσιο αυτό έχει εισαχθεί ο όρος της «Αμυντικής Ευρώπης» («Europe-puissance»), η οποία δεν ταυτίζεται με την επικράτεια της διευρυμένης Ευρώπης. Μια ομάδα χωρών θα είχαν την δυνατότητα να δημιουργήσουν μια ενισχυμένη Πανευρωπαϊκή Συνδιάσκεψη για την Ασφάλεια (PESC), με αφετηρία έναν σκληρό πυρήνα, στον οποίο σε καμία περίπτωση δεν θα συμμετείχαν τα νέα μέλη. Οπωσδήποτε, τα θέματα ασφαλείας θα ενισχύσουν τις τάσεις για μια μεγαλύτερη διαφοροποίηση στο εσωτερικό της διευρυμένης Ευρώπης¹³.

Τα προβλήματα: οι θεσμοί

Χωρίς θεσμικές μεταρρυθμίσεις, η Ευρωπαϊκή Ένωση κινδυνεύει να καταρρεύσει από το βάρος των επιπτώσεων από την διεύρυνσή της προς ανατολάς. Η «έκθεση Westendorp», η οποία εκπονήθηκε ενόψει της Διακυβερνητικής, επιβεβαιώνει την ανάγκη να μεταρρυθμισθούν οι θεσμοί με γνώμονα την προοπτική μιας Ε.Ε. των τριάντα, ακόμη και αν η πραγματοποίησή της είναι χρονοβόρα και δύσκολη. Τρεις από τις επιπτώσεις από την διεύρυνση πιστεύουμε ότι πρέπει να αντιμετωπισθούν κατά προτεραιότητα με μεταρρυθμίσεις: ο κίνδυνος της αναποτελεσματικότητας, ο μεγάλος αριθμός μικρών κρατών και η αύξηση του δημοκρατικού ελλείμματος. Τα δύο πρώτα ζητήματα αφορούν κυρίως το Συμβούλιο.

Πράγματι, η μεταρρύθμιση της Επιτροπής θα διευκολυνθεί, αν οι μεγάλες χώρες δεχθούν να περιορίσουν την αντιπροσώπευσή τους σε έναν μόνον Επίτροπο καθώς και με την θέσπιση αναπληρωτών Επιτρόπων. Όμως το Συμβούλιο κινδυνεύει να παραλύσει, αν η ειδική πλειοψηφία δεν γίνει ο κανόνας. Αυτή η μεταρρύθμιση της λειτουργίας πρέπει να αντισταθμισθεί από τον σεβασμό του δικαιώματος της αρνησικυρίας (veto) και την ισότητα των κρατών. Δέκα από τις υποψήφιες χώρες είναι δυνατόν να θεωρηθούν ως μικρές χώρες και δύο από αυτές κρατίδια (βλ. πίνακα 1). Η απαίτηση των μικρών χωρών για τον σεβασμό της ενότητας μεταξύ των κρατών θα περιορίσει την επιδίωξη των μεγάλων να ληφθεί υπόψη ο πληθυσμός τους (π.χ. με ένα σύστημα διπλής πλειοψηφίας). Συμβιβασμός πρέπει επίσης να υπάρξει όσον αφορά την αποτρεπτική μειοψηφία και την προεδρία.

Το παράδειγμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου δείχνει καθαρά τους κινδύνους που συνεπάγεται η επιδείνωση του δημοκρατικού ελλείμματος. Η αναμενόμενη αύξηση των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί με τρεις τρόπους: Πρώτον, με την απλή αύξηση των μελών του, ώστε να εξασφαλισθεί η αναλογική αντιπροσώπευση και των νέων χωρών με αποτέλεσμα να αυξηθούν τα μέλη σε χίλια¹⁴. Αυτό θα παρεμπόδιζε την λειτουργία της Συνέλευσης. Δεύτερον με την γενική μείωση του αριθμού των βουλευτών, η οποία θα οδηγούσε, κυρίως στις πολυπληθέστερες χώρες, σε τεράστιες εκλογικές περιφέρειες, και αυτό θα απομάκρυνε ακόμη περισσότερο τους πολίτες από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους τους¹⁵. Τρίτον, με την εφαρμογή της αρχής της «φθίνουσας αναλογικότητας», η οποία θα μείωνε την αντιπροσώπευση των μικρών χωρών. Καθεμιά από τις τρεις επιλογές έχει τις αδυναμίες τους. Αν δεν θέλουμε να γίνουμε μάρτυρες του παραδόξου, ο εκδημοκρατισμός της Ανατολικής Ευρώπης να οδηγήσει στην επιδείνωση του δημοκρατικού ελλείμματος των οργάνων της Ε.Ε., πρέπει να προχωρήσουμε προς την τρίτη επιλογή, να πολλαπλασιάσουμε τους άλλους διαύλους συμμετοχής και ελέγχου εκ μέρους των πολιτών (επίσημους και ανεπίσημους, κοινωνικούς, πολιτιστικούς και πολιτικούς) και να προσφέρουμε εγγυήσεις στα μικρά μέλη στο πλαίσιο του Συμβουλίου.

Ένα άλλο ανησυχητικό σημείο: το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θα επωμισθεί κατ' ανάγκη τις επιπτώσεις από την διαφοροποίηση στο εσωτερικό της Ε.Ε., ιδίως επειδή αυτή θα κάνει δυσκολότερη και περισσότερο πολύπλοκη την συμμετοχή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στη λήψη αποφάσεων («συναπόφαση»).

Αλλά υπάρχουν εναλλακτικές επιλογές εκτός από την διαφοροποίηση;

Για ποιο λόγο πρέπει να διευρυνθεί η Ευρώπη; Τρεις προϋποθέσεις για να επιτύχει η διεύρυνση

Μετά από την απόφαση της Ε.Ε. να αντιμετωπίσει την πρό-

κληση της Ευρώπης των τριάντα, η παλαιά συζήτηση που έφερνε αντιμέτωπους αυτούς που υποστήριζαν την εμβάθυνση με αυτούς που υποστήριζαν την διεύρυνση, είναι ξεπερασμένη.

Για να υπάρξει εμβάθυνση της Ευρώπης, θα πρέπει να επιτύχει η διεύρυνση και να καταβληθούν προσπάθειες για την οργάνωση μιας κοινότητας τριάντα κρατών. Επίσης, από την πλευρά τους, οι υποψήφιες χώρες πρέπει να αποδείξουν ότι η τύχη του μελλοντικού κοινού ευρωπαϊκού σπιτιού δεν τους είναι αδιάφορη και ότι είναι πρόθυμες να συμβάλουν κατά τρόπο ενεργητικό και πρωτότυπο στην διαμόρφωση ενός νέου ευρωπαϊκού προστάγματος που θα έδινε απάντηση στο ερώτημα: Προς τι η διεύρυνση της Ευρώπης;

Πρώτον, για την παγίωση της ειρήνης στο εσωτερικό της Μεγάλης Ευρώπης.

Η ειρήνη συνδέεται με τον εκδημοκρατισμό και αυτός, με την σειρά του, από την επιτυχία των οικονομικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων. Δεύτερον, η διεύρυνση θα επιτρέψει την περιφερειακή οικονομική και πολιτική ολοκλήρωση σε έκταση που θα καταστήσει την Ε.Ε. αρκετά ισχυρή, ώστε να αντιμετωπίσει τον διεθνή ανταγωνισμό του 21ου αιώνα.

Η διεύρυνση πρέπει συνεπώς να αποτελέσει σημαντικό βήμα για να εδραιωθεί μια νέα ειρηνική και δημοκρατική τάξη στο σύνολο της ευρωπαϊκής ηπείρου. Αλλά αυτό απαιτεί τρεις προϋποθέσεις:

α) Η διάκριση ανάμεσα στην διεύρυνση και την δημιουργία ενός πανευρωπαϊκού πλαισίου πρέπει να είναι σαφής.

Άλλο θέμα είναι η ενσωμάτωση, έστω και σταδιακά και με μεγάλες δυσκολίες, δεκαπέντε νέων κρατών-μελών και άλλο η ενεργός συμβολή, στην παγίωση ενός πλέγματος συμφωνιών ισότιμης συνεργασίας, τόσο στο οικονομικό, όσο και στο πολιτικό επίπεδο, με άλλες χώρες της ευρωπαϊκής ηπείρου και ιδιαίτερα με την Ρωσία και την Τουρκία. Θα πρέπει όσον το δυνατόν ταχύτερα να διευκρινισθεί πού διέρχονται τα ανατολικά σύνορα της διευρυμένης Ε.Ε.

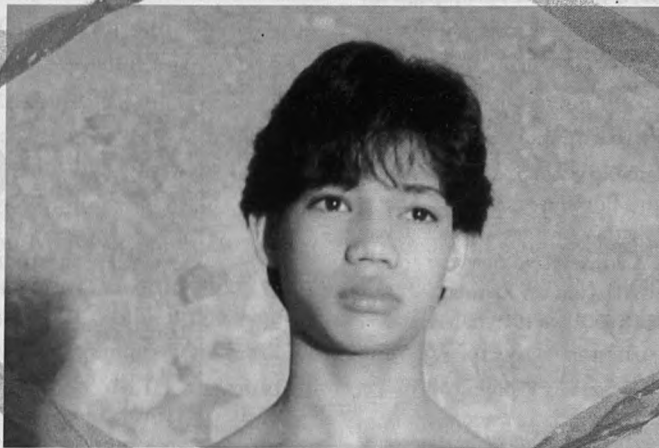
β) Η διεύρυνση δεν πρέπει να εξασθενώσει τους θεσμούς της Ε.Ε.

Ποιες θα είναι οι επιπτώσεις από μια Ε.Ε. ανίσχυρη και χαλαρή; Βραχυπρόθεσμα, μια ανίσχυρη Ευρώπη θα παρέμενε παθητικός θεατής της αυξανόμενης αστάθειας στα σύνορά της (διενέξεις οφειλόμενες σε προβλήματα μειονοτήτων, νέα αντιπαράθεση – NATO – Ρωσίας κ.τ.λ.). Μεσοπρόθεσμα ως μακροπρόθεσμα, θα γινόταν μάρτυρας της επαναφοράς των ζωνών επιρροής των ισχυρότερων κρατών. Συγκεκριμένα, η κεντρική θέση την οποία κατέχει η νέα Γερμανία, την καθιστά την μοναδική ευρωπαϊκή δύναμη που είναι ικανή να αποτελέσει ρεαλιστική εναλλακτική επιλογή απέναντι στην Ε.Ε. (80 εκατομμύρια κάτοικοι, οικονομική ισχύς και, μετά την επιτυχία της διεύρυνσής της προς την Ανατολική Γερμανία το 1990, πολιτική ισχύς). Επί του παρόντος, οι Γερμανοί δεν στρέφονται προς αυτή την επιλογή, γιατί συμμερίζονται βαθιά τους φόβους να επανεμφανισθούν τα φαντά-

σματα της ευρωπαϊκής ιστορίας. Μια «Γερμανική Ευρώπη» θα ήταν ασταθής στην ανατολική της πλευρά, λόγω της αστάθειας των νέων δημοκρατιών και ιδίως της Ρωσίας. Θα ήταν επίσης ασταθής στην δυτική της πλευρά, λόγω των διενέξεων και των βλέψεων της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας και της Ιταλίας, ιδίως στα Βαλκάνια και την Μεσόγειο.

Η ιστορική εποχή που εγκαινιάσθηκε με την πτώση του τείχους του Βερολίνου καθιστά την Γερμανία κέντρο της Ευρώπης. Θα έχουμε συνεπώς είτε μια μεγάλη ζώνη γερμανικής επιρροής ή μια ενισχυμένη Ευρώπη. Οι Ευρωπαίοι πολίτες, εφόσον έχουν ενημερωθεί για την βαρύτητα των επιλογών, δεν θα είναι πρόθυμοι να κινητοποιηθούν και να συμμετά-

Οι διαπραγματεύσεις θα πρέπει να διεξαχθούν χωρίς ιεραρχίες και διακρίσεις. Αλλά όσον αφορά την κατάρτιση χρονοδιαγράμματος για την ένταξη των νέων χωρών, την διάρκεια των μεταβατικών περιόδων, την ένταση των αποκλίσεων πρέπει αντίθετα να υπάρξουν διαφοροποιήσεις. Είναι αναμενόμενο, ότι ορισμένες χώρες δεν θα συμμετάσχουν στην κοινή άμυνα ή την νομισματική ένωση. Υπό ποιες συνθήκες θα πρέπει να προβλέπεται ή να ενθαρρύνεται η σύγκλιση ή ακόμη η άμιλλα μεταξύ των νέων κρατών-μελών για την συμμετοχή τους στους σκληρούς πυρήνες; Το ουσιαστικό είναι να διακριθεί ένα ενιαίο θεσμικό πλαίσιο και να πραγματοποιηθούν αυτές οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις που συν-

σχουν ακόμη και οικονομικά για την ενίσχυση της Ευρώπης, ώστε να μην υπάρχει κίνδυνος να επανεμφανισθεί το γερμανικό ζήτημα και να επιστρέψουμε σε επικίνδυνες προηγούμενες φάσεις της ιστορίας που χαρακτηρίζονται από την πολιτική της ισχύος και τον ανταγωνισμό για την ηγεμονία μεταξύ των μεγάλων κρατών;

γ) Η ενίσχυση των θεσμών θα πρέπει να οδηγήσει στην υπέρβαση των θεσμικών μοντέλων του παρελθόντος. Πρέπει να σχεδιασθεί μια εξέλιξη των θεσμών που να χαρακτηρίζεται από πρωτοτυπία και να είναι ικανή να εναρμονίσει τις εσωτερικές διαφορές με την πολιτική ενότητα.

Είναι μάταιο να αναπολούμε την μικρή Ευρώπη των έξι και τις θεσμικές λύσεις που είχε δώσει. Η νέα φάση απαιτεί πολύ φαντασία και δημιουργικότητα και όσον αφορά τους θεσμούς, τα μοντέλα, το ευρωπαϊκό δίκαιο, τις μορφές που θα λάβει η ολοκλήρωση. Η επιλογή που φαίνεται περισσότερο βιώσιμη είναι η «Ευρώπη των πολλών ταχυτήτων» και πολλών «σκληρών πυρήνων». Οι σκληροί πυρήνες στους τομείς της νομισματικής ένωσης, της ασφάλειας και της άμυνας, πρέπει να αντισταθμίζουν την χαλάρωση που θα επιφέρει η διεύρυνση.

δύαζουν την αποτελεσματικότητα με την ευελιξία, δηλαδή την αλληλεγγύη με την έντονη αντιπαράθεση, την αναπόφευκτη διακυβερνητική χαλαρότητα με την αποτελεσματικότητα των κοινών δράσεων και την ταχύτητα των αποφάσεων με την δυναμική της ολοκλήρωσης.

Οι αναζητήσεις αυτές μεταβάλλουν τον χαρακτήρα της ευρωπαϊκής οικοδόμησης. Επιδίδεται ωστόσο μια διαρθρωτική αλλαγή, αν θέλουμε να ξεπεράσουμε την άκαρπη συζήτηση, όπου τα κράτη μέλη-κρατούν αμυντική στάση ενώ οι υποψήφιες χώρες δεν ενδιαφέρονται πάντοτε επαρκώς ούτε για την εμβάθυνση και τον εκδημοκρατισμό της διαδικασίας προς την ολοκλήρωση, ούτε για το πολιτικό, οικονομικό και θεσμικό μέλλον της Ευρώπης των τριάντα, την οποία η ιστορία μας καλεί να οικοδομήσουμε.

Μετάφραση: Δήμος Τσαντίλης

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Γενικά, σχετικά με την προβληματική της διεύρυνσης βλ. H. Wallace (ed.), *The Wider Western Europe*, Λονδίνο 1991· J. Vandamme et J. D. Mouton (éds.), *L'avenir de l'Union européenne: élargir et approfondir*,

Βρυξέλλες 1995, και M. Telo (éd.), *L' Union européenne et les défis de l' enlargement*, Βρυξέλλες 1993.

2. Το θέμα αυτό ανακύπτει εντονότερα σε άλλες δυο ευρωπαϊκές δημοκρατίες: την Ελβετία και την Νορβηγία. Οι χώρες αυτές είναι ενσωματωμένες λίγο ως πολύ στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς. Η Νορβηγία είναι επίσης μέλος του NATO. Δεδομένου ότι από πλευράς της Ε.Ε. δεν υπάρχει πρόβλημα, η προσχώρησή τους (όπως και η προσχώρηση του Λίχενσταϊν και της Ισλανδίας) θα πραγματοποιηθεί μόλις υπάρξει συναίνεση της πλειοψηφίας των πολιτών τους. Με την σειρά της, η συναίνεση αυτή θα εξαρτηθεί από την ικανότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να γίνει αποτελεσματικότερη και να ασκεί έλξη σε μια κοινή γνώμη ενημερωμένη και απαιτητική, με ιδιαίτερη ευαισθησία όσον αφορά την υπεράσπιση των κεκτημένων, παρά τις εκκλήσεις για την ανάπτυξη μιας υπερεθνικής ταυτότητας.

3. Αυτό ισχύει για την Γαλλία και την Γερμανία. Η ΔΕΕ, η οποία δημιουργήθηκε το 1955, ύστερα από την αποτυχία της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας, περιλαμβάνει πλήρη μέλη, συνδεδεμένα μέλη και παρατηρητές. Πλήρη μέλη είναι: το Βέλγιο, η Ολλανδία, το Λουξεμβούργο, η Γαλλία, η Ιταλία, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Μεγάλη Βρετανία, η Ελλάδα. Παρατηρητές: η Σουηδία, η Αυστρία, η Φινλανδία. Συνδεδεμένα μέλη: η Ουγγαρία, η Πολωνία, η Δημοκρατία της Τσεχίας, η Δημοκρατία της Σλοβακίας, η Ρουμανία και η Βουλγαρία.

4. Η ΔΑΣΕ, η οποία δημιουργήθηκε μετά από την συμφωνία του Ελσίνκι το 1975, μετονομάστηκε σε ΟΑΣΕ στην Βουδαπέστη το 1993. Αποτελείται από το σύνολο των ευρωπαϊκών κρατών (συμπεριλαμβανομένων και πέντε δημοκρατιών της πρώην ΕΣΣΔ και πέντε κρατών που προήλθαν από την πρώην Γιουγκοσλαβία), τις ΗΠΑ και τον Καναδά.

5. Το Συμβούλιο της Ευρώπης, το οποίο ιδρύθηκε το 1948, περιλαμβάνει σήμερα τριάντα εννέα μέλη. Τα νεότερα μέλη, τα οποία έγιναν δεκτά το 1995-1996, είναι η Αλβανία, η Μολδαβία, η Λευκορωσία, η Ουκρανία και η Ρωσία.

6. European Commission, *White Paper on the Preparatia of the Associated Countries of Central and Eastern Europe for Integration into the Internal Market of the Union*.

7. Στο πλαίσιο αυτό, η Γαλλία πρότεινε ότι πρέπει να ληφθούν υπόψη οι αναπτυξιακές επιδόσεις κατά την προηγούμενη δεκαετία καθώς και οι δείκτες που έχουν καθορισθεί από την BERD, όσον αφορά την μετάβαση στην οικονομία της αγοράς. Αναπόφευκτα, τα βήματα που πραγματοποιούνται για την εκπλήρωση των κριτηρίων σύγκλισης που προβλέπονται από την συνθήκη του Μάαστριχτ για την συμμετοχή στην ΕΝΒ, θα παίζουν σημαντικό ρόλο στην αξιολόγηση. Αλλά δεν τίθεται θέμα να ζητηθεί από τις υποψήφιες χώρες να συμμορφωθούν από την στιγμή που θα ενταχθούν στα κριτήρια που προβλέπονται για τον σκληρό πυρήνα της τρίτης φάσης της νομισματικής ένωσης.

8. Βλ. κριτική του Lucjan Orlowski, *Economic Conditions for Accession of Central European Transforming Economies to European Union*, Luxembourg 1999 και τις θέσεις του R. Baldwin, *Towards an Integrated Europe*, London 1994.

9. Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, *Έγγραφο γεωργικής στρατηγικής*, 1995.

10. M.D. Nuti, *Lessons from Stabilisation and Reform in Central and Eastern Europe*, Brussels, 1992, Economic papers n. 92, DGII και John Eatwell et al., *Shaping the Future of Central and Eastern Europe. Transformation and Integration*, PPR, London.

11. Ο πόλεμος στην πρώην Γιουγκοσλαβία έδειξε σαφώς την αλληλεξάρτηση ανάμεσα στην εξέλιξη της Ε.Ε. και της ειρήνης στην ευρωπαϊκή ήπειρο: δεν είναι δυνατόν να υπάρξουν νησίδες ειρήνης και ευημερίας σε μια καταρρέουσα Ανατολική Ευρώπη. Η ειρήνη στην ευρωπαϊκή ήπειρο περιλαμβάνει την σταθεροποίηση στα Βαλκάνια και ιδίως στην Αλβανία και τις χώρες που προήλθαν από την πρώην Γιουγκοσλα-

βία. Η Ευρωπαϊκή Ένωση κατέχει σήμερα τα πρωτεία όσον αφορά την οικονομική και την ανθρωπιστική βοήθεια. Μεσοπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα το θέμα της διεύρυνσης θα τεθεί αναπόφευκτα.

12. NATO, *Study on NATO Enlargement*, September 1998.

13. IEE, *La differenciation dans l' Union européenne*, Bruxelles 1995 και IEE Louvain, *L' élargissement de l' Union européenne. Enjeux et implications politico-institutionnelles*, Fondation P.H. Spaak, Bruxelles 1995.

14. Η Πολωνία, με βάση τα σημερινά κριτήρια θα είχε δικαίωμα 60 βουλευτών, η Ουγγαρία 24, η Ρουμανία 46, η Σλοβακία 16, η Λιθουανία 15, η Λεττονία 13, η Σλοβενία και η Εσθονία 12, η Κύπρος 7, η Μάλτα 6. Η Ευρώπη των 15 έχει 626 βουλευτές.

15. Οι διαφορές είναι ήδη πολύ μεγάλες: στην Γερμανία αντιστοιχούν 820.000 κάτοικοι σε έναν ευρωβουλευτή, έναντι 66.000 στο Λουξεμβούργο, 392.000 στο Βέλγιο και 60.000 στην Μάλτα.

Θέσεις

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ - ΚΡΙΤΙΚΗ
ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΛΗΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Τέλος της εργασίας:

Editorial: Η Αριστερά της πολιτικής εξομάλυνσης

Ανέστης Ταρπάκος: Αντιπροσωπευτικότητα - εκπροσώπηση - νομιμοποίηση στην εκλογική αντιπαράθεση

Δημήτρης Μπελαντίς: Από τις «μειοψηφίες» σε μία νέα λαϊκή πλειοψηφία

Θεόδωρος Σταυρόπουλος: Η καπιταλιστική κρίση και το αδιέξοδο της κοινωνίας

Γιώργος Σκουλός: Εννοιολόγηση της θεωρίας του Γκράμσι για την Ηγεμονία και το Κράτος

Γιάννης Μηλιός: Ποιος φοβάται την εργασία; Θρύλοι για το «τέλος της εργασίας» στην «εποχή της αυτοματοποίησης»

Γιώργος Σταμάτης: Αυτοματοποίηση της παραγωγής και μαρξιστική θεωρία

Γιώργος Σταμάτης: Για το μοντέλο γενικής ισορροπίας του John von Neumann

Γιάννης Μηλιός: Ο ασιατικός τρόπος παραγωγής

Ernest Mandel: Ο ασιατικός τρόπος παραγωγής και οι ιστορικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του κεφαλαίου

Δημήτρης Δημούλης: Αισθητική και πολιτική. Μια παρατήρηση και μια διαφωνία

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1996

57